

Inspiratiebundel Motivatie van leerlingen

**VOORTGEZET
LEREN**

Een campagne van
de VO-raad

Leerlingen motiveren
met toekomstgericht
onderwijs

Met lees-, luister- en doe-tips,
een verkenning en praktijkvoorbeelden

Lees hoe het François Vatel
vmbo hun leerlingen betreft

Kom meer te weten over
de motivatiewaai
van Csg Bogerman

Dit is een uitgave in het kader van het programma Voortgezet Leren van de VO-raad.

voortgezetleren.nl

november 2024

VO RAAD

HOE HOUD JE LEERLINGEN BETROKKEN EN GEMOTIVEERD IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS?

Deze vraag is onder veel docenten en schoolleiders onderwerp van gesprek. Gelukkig zijn er steeds meer inzichten uit onderzoek en praktijk in wat motivatie stimuleert of juist remt. In deze inspiratiebundel duiken we dieper in het thema motivatie van leerlingen.

Deze bundel bevat inspirerende praktijkvoorbeelden van de scholen François Vatel vmbo, het csg Bogerman en de Goudse Waarden over motivatie van leerlingen. Je vindt praktische tips zoals de instrumenten Motivatie-motor en de Motivatietool en inspirerende lees- en luistertips. Ten slotte krijgen jullie een eerste inkijk in de net opgeleverde verkenning 'Motivatie van leerlingen onder de loep (2024)'.

Deze verkenning zet verschillende perspectieven en onderzoeken over dit onderwerp naast elkaar, evenals praktische strategieën voor in de klas en op school.

Of je nu op zoek bent naar een stevige aanpak of je huidige kennis over motivatie van leerlingen wil verdiepen; deze bundel biedt handvatten waar je morgen mee aan de slag kan.

Inhoud

4 Praktijkvoorbeeld
csg Bogerman

7 Praktijkvoorbeeld
De Goudse Waarden

12 Praktijkvoorbeeld
François Vatel vmbo

16 Verkenning

Aanpak schoolontwikkeling **10**
Aan de slag **15**

Csg Bogerman maakt leerlingmotivatie inzichtelijk

Het csg Bogerman zag dat leerlingen steeds minder gemotiveerd zijn. Ze wilden daarom inzicht krijgen in waardoor leerlingen gemotiveerd worden én tegelijkertijd handvatten bieden aan docenten. Dit resulteerde in gedegen literatuuronderzoek en interactief praktijkonderzoek met een eindproduct: de Motivatiewaaijer.

De motivatie van leerlingen is al lange tijd een thema binnen csg Bogerman. Claudia Voogd, afdelingsleider onderbouw havo/vwo: "We zagen al langer dat de motivatie onder leerlingen afneemt. Dat is niet alleen zo binnen onze school, maar dat is een breder probleem. Met name na corona dachten we te zien dat motivatie een knauw had gekregen. Ook de resultaten bij onze havo/vwo-leerlingen stonden onder druk. Toen ik een aanbod van Voortgezet Leren voorbij zag komen om deel te nemen aan een verbetertraject, wist ik meteen: daar kunnen we wat mee."

OPZETTEN WERKGROEP

Een van de eerste stappen aan het begin van schooljaar 2022/2023 was het opzetten van een Werkgroep Motivatie. Evelien Alberda, docent Engels, vertelt hoe die tot stand kwam: "Voor havo/vwo hebben we drie afdelingen. In eerste instantie was onze inzet om vanuit elke afdeling twee collega's in de werkgroep te laten plaatsnemen. Dit bleek niet haalbaar, omdat het moeilijk was de juiste mensen te vinden. Uiteindelijk werd het een werkgroep van vijf collega's uit twee afdelingen." Claudia, die vanuit het MT de portefeuille motivatie heeft, vertelt dat dit een leerproces was: "De eerste uitdaging was om de werkgroep goed op poten te zetten. Uiteindelijk hebben we het oorspronkelijke plan - vanuit elke afdeling twee collega's - laten varen. We beseften: het is belangrijker dat je gemotiveerde collega's hebt, dan dat alle afdelingen gelijk vertegenwoordigd zijn. Ook omdat we de

Evelien Alberda en Claudia Voogd met de Motivatiewaaijer

Laat je inspireren door voorbeelden uit de praktijk

uitkomsten gingen delen, daarmee brachten we het sowieso breed de school in."

"We beseften: het is belangrijker dat je gemotiveerde collega's hebt, dan dat alle afdelingen gelijk vertegenwoordigd zijn"

ROL VAN SCHOOLLEIDER

Volgens Evelien was Claudia als afdelingsleider de lijm van de werkgroep. Evelien: "We trokken samen op, maar Claudia zorgde ervoor dat de werkgroep samenkwam en dat we van elkaar wisten waar we mee bezig waren. Zij zorgde ervoor dat de neuzen dezelfde kant op stonden." Claudia vertelt dat een visuele tijdlijn daarbij behulpzaam was: "We hadden een tijdlijn gemaakt op een brownpaper, met daarop post-its waarop onze tussentijdse doelen, acties en einddoelen stonden. Zo hadden we altijd in beeld: waar staan we nu en wat moeten we doen. Dat is helpend geweest om de voortgang in beeld te houden."

LITERATUURONDERZOEK

De werkgroep begon met een voorbereidende fase waarin ze literatuuronderzoek deden. Claudia: "We kwamen één keer per week bij elkaar. Met elkaar hebben we literatuuronderzoek gedaan. Dat betekent dat we artikelen gingen lezen en analyseren. Artikelen over wat motivatie is en de invloed daarop. Denk aan publicaties als 'De gemotiveerde leerling', 'Motivatie binnenstebuiten', 'Motiverend lesgeven: handleiding voor docenten' en 'Leerlingen motiveren: een onderzoek naar de rol van leraren'. En ook de zelfdeterminatietheorie van Ryan & Deci kwam regelmatig terug." Ook stond de schoolbrede studiedag in het najaar van 2022 in het kader van motivatie. Evelien: "Die studiedag was de kick-off van het thema motivatie voor alle collega's. We hadden Miek Crouzen uitgenodigd om te vertellen over het puberbrein. Toen leerden we ook: leerlingmotivatie is iets van

alle tijden, niet alleen iets van post-corona."

LEERLINGARENA

Een ander belangrijk onderdeel van de werkgroep was praktijkonderzoek. De werkgroep ging daarvoor in gesprek met leerlingen op interactieve manieren, bijvoorbeeld de leerlingarena. Evelien: "We plaatsen docenten in de buitenkring en leerlingen in de binnenkring. Aan de hand van stellingen gingen docenten en leerlingen met elkaar in gesprek. Vervolgens moesten ze stickers plakken op een grafiek. De verticale as stond voor 'dit heeft effect op mijn resultaten' en de horizontale as voor 'dit bevordert mijn motivatie'. Claudia vertelt dat dit deels open deuren waren. "Zoals bijvoorbeeld de stelling 'een enthousiaste docent helpt mijn motivatie'. Maar we behandelden ook stellingen als 'Er zouden meerdere manieren moeten zijn om stof te toetsen' en 'Het motiveert mij wanneer een docent begrip toont voor mijn thuissituatie en hier rekening mee houdt in de planning'. Het is nuttig voor docenten om die zaken teruggekoppeld te krijgen van leerlingen. Dat deden we ook op een later moment door de input uit deze sessie mee te nemen naar een andere sessie met docenten. Daarin gingen docenten uit verschillende leerjaren met elkaar in gesprek over de uitkomsten."

"Het is belangrijk om metingen te doen, want mensen geloven vaak in onderbuikgevoelens. Met cijfers kun je het onderbuikgevoel weghalen"

MOTIVATIETOOL

De school gebruikte de motivatietool om inzicht te krijgen in leerlingmotivatie. Claudia: "Wij hebben met behulp van de motivatietool een nulmeting gedaan en op een later moment nog een meting uitgevoerd. Toen zagen we dat de motivatie omhoog was gegaan, maar niet significant." Evelien vult aan: "Het is belangrijk

Laat je inspireren door voorbeelden uit de praktijk

om metingen te doen, want mensen geloven vaak in onderbuikgevoelens. Met cijfers kun je het onderbuikgevoel weghalen en bewijs leveren. Dat leerden we ook in een sessie van Voortgezet Leren over het belang van data met Lisa Moonen van Augustinianum in Eindhoven."

Claudia geeft aan dat het belangrijk is om de tijd te nemen om de motivatietool uit te voeren. "Het afnemen van de vragenlijsten ging langzamer dan we dachten. We hadden gevraagd aan mentoren om de vragenlijst in de mentorles af te nemen. Toen bleek dat collega's dat niet hadden gedaan tijdens de eerstvolgende mentorles. Logisch, want er staat meer op het programma van een mentorles, maar daar hadden we geen rekening mee gehouden. Daar liepen we vertraging op."

MOTIVATIEWAAIER

Uiteindelijk heeft het literatuur- en praktijkonderzoek geleid tot een eindproduct waarmee de werkgroep het motivatietraject afsloot: de Motivatiewaai. Deze waai is op de startdag van het schooljaar 2024/2025 gepresenteerd. Claudia: "We wilden iets concreets hebben waar collega's op terug kunnen vallen. We werken al met een waai voor nieuwe collega's, dus we waren al bekend met het concept." Evelien was een van de twee makers van de waai: "We hebben gekeken naar welke theorie belangrijk is voor collega's om te weten. Maar we hebben bijvoorbeeld ook de input en output van de leerlingarena gebruikt voor de waai. Dat alles hebben we samengevat, in eenvoudige taal verwoord en in een mooie lay-out gezet. Dat was veel werk, maar de schoolleiding zorgde dat we daarvoor tijd kregen. We sloten ons op in een kamer en we zaten de hele dag te typen. De waai staat boordevol tips, theorieën en praktijkvoorbeelden over keuzevrijheid, verschillende leertypes, het verschil tussen controle en structuur, autonomie, ondersteunend lesgeven en meer." De school zoekt nu naar een manier om

de waai te borgen. Claudia: "De uitdaging is om de waai levend te houden in de school. Dat gaan we doen door het thema terug te laten komen bij didactisch coachen en afdelingsoverleggen."

WERK SAMEN ÉN VIER SUCCESSEN

Claudia en Evelien's tips voor andere scholen: werk samen én vier successen. Evelien: "We werkten met vijf scholen in het land samen binnen het traject van Voortgezet Leren. Het is fijn om te merken dat je niet de enige bent die tegen een motivatieprobleem aanloopt en dat je met elkaar kunt sparren."

Claudia vult aan: "Soms hadden we het gevoel: het schiet niet op. Belangrijk is daarom om terug te kijken op wat je al hebt bereikt en die successen te vieren."

Samen een idee kiezen, omarmen en vormgeven: zo ontwikkelt de NXT-dag zich op De Goudse Waarden

Hoe kunnen we leerlingen motiveren meer verantwoordelijkheid te nemen voor hun leerproces? Vanuit deze vraag ontwikkelde [De Goudse Waarden](#) de NXT-dag. "De leerlingen leren omgaan met de vrijheid en grijpen hun kans."

Op maandag en vrijdag is het voor mavo-, havo- en vwo-leerlingen van het eerste en tweede leerjaar van CSG De Goudse Waarden in Gouda 'NXT-dag'. Op deze dag werken zij aan een zelfgekozen project en daarmee aan vakoverstijgende vaardigheden. Met de NXT-dag wil de school het eigenaarschap over het leerproces van de leerlingen stimuleren. "Zo'n twee jaar geleden kwamen we met het hele team bij elkaar. De aanleiding was dat we iets nieuws

wilden om de school weer goed op de kaart te zetten. De Talentklas hadden we al een tijd en dat idee wilden we doorontwikkelen", vertelt Koen Groenleer, afdelingsleider.

"Alle secties kregen de vraag om suggesties voor projecten te doen."

VERSCHILLENDE IDEEËN

Tijdens de teamdag kwamen er verschillende ideeën op tafel, zoals een paspoort 'vullen' met activiteiten, of een reis maken naar zelfgekozen bestemmingen; allemaal ideeën die met de reis van je leven te maken hebben. Op basis daarvan

Renza, Pien en Suzan Liebeek

Laat je inspireren door voorbeelden uit de praktijk

Laat je inspireren door voorbeelden uit de praktijk

besloot het team om één hele dag in de week ervan te maken en de schoolleiding ging hierin mee. “De volgende stap was het opzetten van een ontwikkelgroep en hiervoor heb ik een oproep gedaan. Sommige collega’s reageerden uit zichzelf en een aantal collega’s zijn door mij benaderd. Daarbij keek ik naar verschillende typen, qua vak en achtergrond”, aldus Koen. “Alle secties kregen de vraag om suggesties voor projecten te doen. Deze kon de ontwikkelgroep gebruiken om de NXT-dag vorm te geven.”

FACILITERENDE ROL

Als afdelingsleider heeft Koen vooral een faciliterende rol: “De collega’s zijn ruim een hele ochtend in de week ingeroosterd voor de projecten. Elke projectdag hebben zij tijd om gezamenlijk op te starten en af te stemmen, voordat de leerlingen binnen komen. Ook heeft iedereen op jaarbasis wekelijks één uur extra ontwikkeltijd. Samen met een collega-afdelingsleider bewaak ik de grote lijnen. We gaan nu de fase van onderzoek in om de effecten van de NXT-dag te kunnen meten. Collega’s zullen daarbij soms worden bevraagd over hun rol en hebben soms aanmoediging nodig. Het is aan mij om dat op te pakken.”

KWALITEITEN ONTDEKKEN

Suzan Liebeek, docent Frans, is vanaf het begin bij de schoolontwikkeling betrokken: “Met de ontwikkelgroep bepaalden we hoe de dag eruit moest komen te zien. Als team ontdekten we elkaars kwaliteiten en zo ontstond er op een natuurlijke manier een rolverdeling. In het begin was Koen de kartrekker, maar na een paar maanden deed hij een stap terug.” Koen: “We willen het gespreid leiderschap in school bevorderen. Een schoolontwikkeling kan alleen slagen als een groep leraren een idee omarmt én vormgeeft. Door deze benadering voelen de collega’s zich betrokken en verantwoordelijk voor

het slagen van de opzet en de bedoelingen achter de NXT-dag.”

UITEENLOPENDE THEMA’S

Met de NXT-dag kunnen de leerlingen uit zeven projecten kiezen en elk project duurt zo’n zeven weken. “Wij schetsen de kaders van het project en daarbinnen hebben ze behoorlijk wat vrijheid. Een leraar draait één project met leerlingen uit verschillende klassen. En om het plezier en de motivatie te vergroten kozen wij er bewust voor om hier geen beoordeling aan te hangen”, aldus Suzan. De NXT-dag startte vorig schooljaar met leerlingen van het eerste leerjaar en draait dit schooljaar in het eerste en tweede leerjaar. “De projecten hebben uiteenlopende thema’s, zoals een knikkerbaan maken, leefstijl, vluchtelingen en zelfverdediging voor meisjes. Binnen een project werken de leerlingen aan 21 e eeuwse vaardigheden.

VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Met de NXT-dag leren de leerlingen hun eigen keuzes te maken en hoe deze hun leerproces beïnvloeden. “We willen hen meer autonoom maken, zodat zij beter voorbereid zijn op een vervolgopleiding en de maatschappij. We zien dat de leerlingen steeds meer verantwoordelijkheid nemen over hun leerproces”, vertelt Suzan. “Ze willen graag bewijs verzamelen voor hun portfolio om te kunnen aantonen dat ze zijn gegroeid. Ook biedt vrijheid mogelijkheden. Omdat ze mogen kiezen, laten ze zien waar hun talenten liggen. Ze zien bovendien in dat de vaardigheden die ze bij NXT leren hen verder helpen.”

“We willen de leerlingen meer autonoom maken, zodat zij beter voorbereid zijn op een vervolgopleiding en de maatschappij.”

leren, maar ik ben vooral trots op het team en deze ontwikkeling.”

LEERJAAR TWEE

“In een project besteden we bijvoorbeeld aandacht aan presenteren. Hoe pak je je publiek? Hoe neem je mensen mee in je verhaal? Daar gaan we echt dieper op in en dat oefenen we ook”, beschrijft Suzan. Rogier Vuijk, muziekdocent en NXT-docent leerjaar twee, vult aan: “Alles wat de leerlingen leren, kunnen ze ook in de vaklessen gebruiken. Het voordeel is dat je hun interesse op een heel andere manier kunt wekken. Tegelijkertijd is dat in leerjaar twee bewerkelijker: het nieuwe is eraf voor de leerlingen en de puberteit speelt een grotere rol. We zijn nu aan het ontdekken hoe we hen kunnen blijven motiveren.”

CONTINU EVALUEREN

De NXT-dag wordt continu geëvalueerd. “De ontwikkelgroepen vergaderen op gezette momenten. We bespreken hoe het gaat en wat beter kan. Op basis daarvan brengen we veranderingen aan”, aldus Suzan. “We willen bijvoorbeeld de leerlingen en ouders meer betrekken bij de invulling van de projecten. Ook bekijken we hoe we een effectmeting kunnen doen.” Koen: “Over een aantal jaar willen we het NXT-programma voor leerjaar één en twee rond hebben en bewezen projecten in een database hebben. De koppeling tussen NXT en de reguliere vaklessen is dan duidelijker gelegd en leerlingen vanaf leerjaar drie kunnen betere keuzes maken in hun leerproces. Kortom: we hebben nog veel te

Ontwikkelen in de school is een cyclisch en continu proces waarbij je verschillende fasen doorloopt. Deze fasen zijn hiernaast weergegeven.

Ga jij in jouw school aan de slag met schoolontwikkeling? Bepaal dan de fase waarin jouw school zit. De keuzes die je in elke fase maakt, hangen af van onder andere de aard van de ontwikkeling en de context van jouw school.

Je hoeft de fasen niet altijd lineair te doorlopen; soms moet je even terug naar een eerdere fase, om weer vooruit te komen.

Bouwstenen voor duurzame schoolontwikkeling

Bekijk ook de zes bouwstenen voor duurzame schoolontwikkeling. De aanwezigheid van deze factoren in de school stimuleert de duurzaamheid van de schoolontwikkeling.

Visie, probleem-
en doelstelling

Team, tijd en
middelen

Veranderaanpak
en communicatie

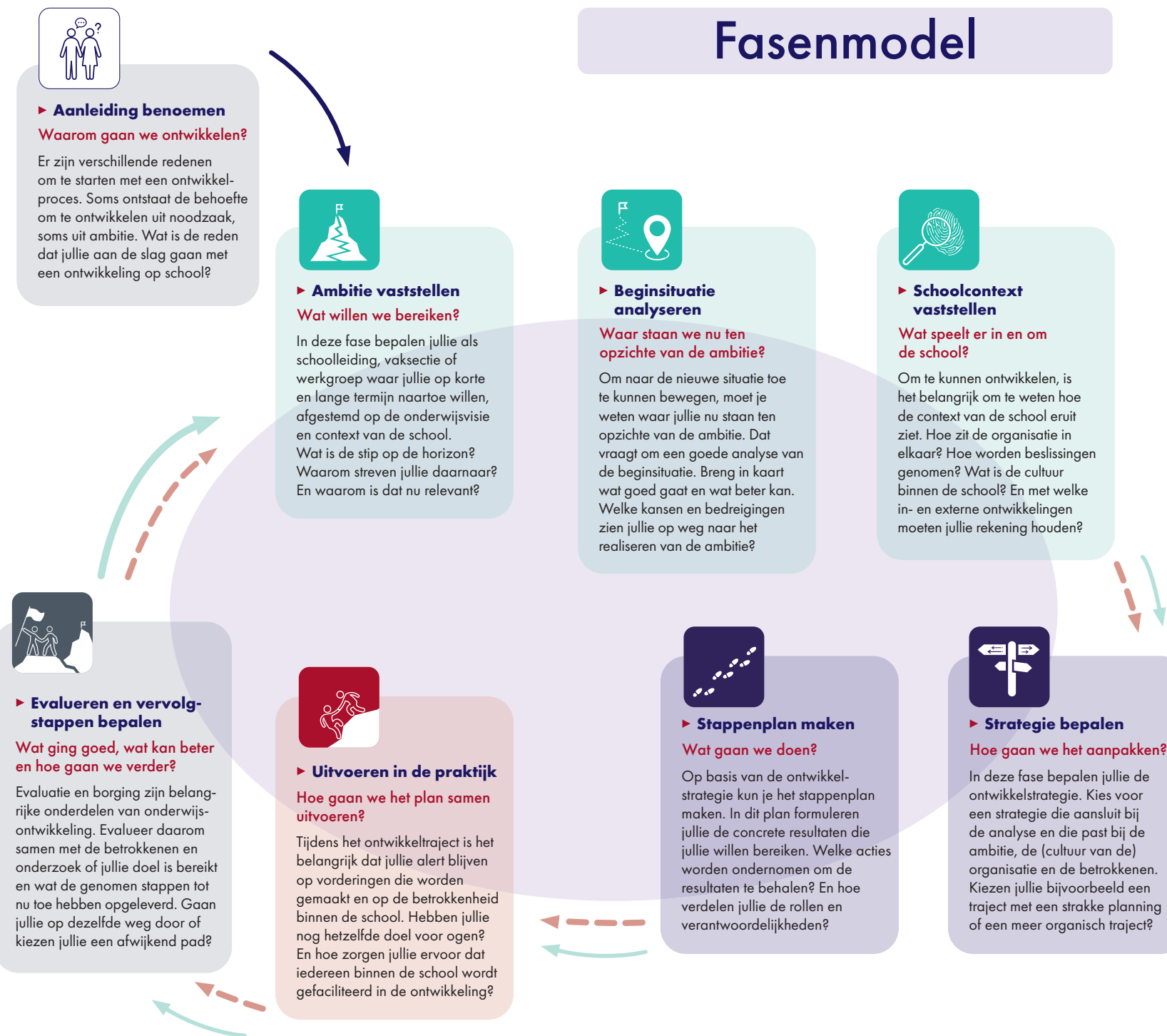
Kennis en
vaardigheden

Draagvlak,
participatie en
leiderschap

Kennisgedreven
werken

Aanpak schoolontwikkeling

Fasenmodel

Iteratief werken in elke fase

Schoolontwikkeling is een leerproces, waarbij het eindresultaat meestal nog niet volledig vaststaat. Gedurende het proces bouw je verder aan de kennisbasis en leer je wat werkt op jullie school. Een kortcyclisch iteratief proces van handelen, reflectie en bijsturen werkt goed om te blijven leren en de gewenste ontwikkeling aan te laten sluiten bij de schoolcontext.

Van pilot naar schoolbrede ontwikkeling

Schoolontwikkeling is een proces dat je het best klein begint en stap voor stap aanpakt. In een pilot ligt de nadruk op analyseren en leren wat werkt bij jullie op school. Pas nadat je weet wat werkt in de praktijk en er draagvlak is verschuift de focus naar het repliceren en verbreden van de ontwikkeling in de school.

Scan de code voor het digitale model en meer informatie per fase

**VOORTGEZET
LEREN**
Een campagne van de VO-raad

Leerlingen motiveren
met toekomstgericht
onderwijs

Het schoolplein van je dromen: Het François Vatel vmbo betrekt leerlingen bij hun schoolontwikkeling

Leerlingen betrekken bij schoolontwikkelingen. Hoe doe je dat? Het François Vatel vmbo begon hiermee tijdens de invoering van het flexrooster, en doet het opnieuw bij de herinrichting van het schoolplein. Toch blijkt het een uitdaging om het betrekken van leerlingen structureel bij schoolontwikkelingen in te bedden. Afdelingsleider Erwin van der Meulen vertelt erover.

Het François Vatel vmbo is een school in Den Haag met zo'n 360 leerlingen. In 2022 deden ze mee aan het schoolontwikkelingstraject van Voortgezet Leren met het invoeren van een flexrooster. Een belangrijk onderdeel daarvan was het actief betrekken van leerlingen. Dat beviel de school zo goed, dat de schoolleiding besloot om ook leerlingen te betrekken bij de herontwikkeling van het schoolplein. Erwin: "Ons schoolplein is niet meer van deze tijd en leerlingen zitten er niet graag.

Dat wilden we graag samen met de leerlingen aanpakken."

HORIZON VERBREDEN

Op het François Vatel vmbo merkten ze dat wanneer je input vraagt aan leerlingen, het belangrijk is om eerst hun horizon te verbreden. Erwin: "Leerlingen kennen alleen wat ze kennen, dat is logisch. Bij het flexrooster hebben we eerst verschillende vormen van flexroosters laten zien. En bij het schoolplein hebben we gezegd: zoek op het internet wat er mogelijk is qua schoolpleinen. Op die manier krijgen leerlingen inzicht in mogelijkheden en wordt het makkelijker voor hen om input te geven."

FLEXROOSTER: LEERLINGSESSIES EN ENQUÊTES

Bij het flexrooster ging de school vervolgens aan de slag met meningen ophalen bij leerlingen. Dat deed de school in leerlingssessies met

Erwin van der Meulen (m) met leerlingen Loek en Riyad

Laat je inspireren door voorbeelden uit de praktijk

leraren en leerlingen en via een enquête onder leerlingen. Erwin: "Op die manier hadden we zowel kwalitatieve als kwantitatieve input. In de leerlingssessies hebben we leerlingen een SWOT-analyse laten maken van het toenmalige rooster en verschillende vormen van flexroosters besproken. De leerlingen hebben vervolgens een poster gemaakt met hun ideeën en die zijn in een expositie aan collega's gepresenteerd. Daarnaast namen de leerlingen de enquête af onder medeleerlingen, dus daar speelden zij ook een grote rol in. We vroegen leerlingen: hoeveel vrijheid zou jij aankunnen? Uiteindelijk kwam daar een flexrooster uit met relatief veel flextijd."

DROMEN OVER HET SCHOOLPLEIN

Bij de ontwikkeling van het schoolplein koos de school voor een andere aanpak. Erwin vertelt dat ze vooral op zoek waren naar creatieve ideeën. De school koos daarom voor droomsessies. Erwin: "We organiseerden in het voorjaar van 2023 en het najaar van 2024 droomsessies met twaalf leerlingen. We vroegen: wat als alles kan, hoe zou het schoolplein er dan uitzien? Ze mochten groot dromen en dat uiteindelijk presenteren aan ons."

En groot dromen, dat deden ze. Riyad en Loek zijn twee leerlingen die meedachten. Zij vertellen: "We wilden bungeejumpen vanaf het dak en het videospel Call of Duty spelen op het schoolplein. Na de brainstorm, onder andere met de tool Mentimeter, moesten we naar het schoolplein om te kijken wat haalbaar was, zodat onze ideeën concreet werden. Daarna mochten we een plattegrond van het schoolplein invullen, dat hebben we gedaan met onder andere leuke bankjes, palmbomen, graffiti en de bungeejump."

Laat je inspireren door voorbeelden uit de praktijk

"Wanneer je veel vragen stelt, weten leerlingen niet wat ze moeten vertellen. Je moet helder hebben: wat is het kader en welke input vraag ik."

WEET WAT JE VRAAGT

Volgens Erwin is het bij leerlingparticipatie belangrijk om van tevoren te weten wat je vraagt. Erwin: "Wanneer je veel vragen stelt, weten leerlingen niet wat ze moeten vertellen. Je moet helder hebben: wat is het kader en welke input vraag ik. Dan weet je of je bijvoorbeeld voor een brainstorm of een enquête moet gaan. Daarover kunnen leerlingen overigens ook meedenken. Zo vroegen wij de leerlingen: willen jullie meedenken of meebeslissen over het flexrooster? Toen kregen we terug dat ze vinden dat de directeur de beslissing moet maken, en dat de leerlingen meedenken. Bij het schoolplein daarentegen wilden ze wel meebeslissen."

LEERLINGEN KIEZEN

Erwin zoekt de leerlingen zelf uit. Erwin: "Ik ga op zoek naar leerlingen uit alle lagen en profielen van de school. Op die manier hebben we een goede afspiegeling en kunnen we elke keer andere leerlingen betrekken. Daarmee voorkom je dat telkens dezelfde leerlingen meedoen." Volgens Erwin is het niet moeilijk om leerlingen te vinden. "Alle leerlingen die we vragen, willen meedoen. Leerlingen voelen aan: ze willen naar ons luisteren."

TERUGKOPPELING

Een belangrijk punt bij leerlingparticipatie is volgens Erwin terugkoppeling. Erwin: "Je moet aangeven wat je doet met de input van leerlingen. Dat wil niet zeggen dat je alles moet doen wat zij aandragen, maar je moet wel terugkoppelen. Bij het flexrooster gaven leerlingen in de evaluatie aan

dat het flexrooster toch te veel vrijheid bevatte. Het jaar erna zijn we daarom teruggegaan in flextijd." Laatst had Erwin nog geen terugkoppeling gegeven over de status van het schoolplein. Daar werd hij door een leerling aan herinnerd. Erwin: "Hij kwam naar me toe en zei: 'meneer, het schoolplein is nog steeds hetzelfde!'. Dat was feedback op mij, want ik had inderdaad niks teruggegeven. Ze willen horen wat er met hun ideeën wordt gedaan, en terecht!"

EIGENAARSCHAP

Wanneer je leerlingen betreft, geef je hen volgens Erwin een stuk eigenaarschap. Erwin: "Uiteindelijk is het hun school. Op het moment dat leerlingen eigenaarschap voelen, dan gaan ze 'aan'. Als leerlingen zien dat er iets verandert door hun inbreng, dan zeggen ze: 'dat heb ik geregeld'."

Ook voor leraren is het betrekken van leerlingen zinvol. Erwin: "Op het moment dat collega's vastlopen stel ik ze de vraag: wat willen de leerlingen? Vaak hebben ze dat dan niet gevraagd. Wanneer ze dat vervolgens doen, blijkt dat de leerlingen prima ideeën hebben waarmee ze verder kunnen." Loek en Riad sluiten zich hierbij aan: "De school kan zelf iets bedenken, maar wanneer je leerlingen vraagt, dan heb je een beter idee van wat wij willen."

"Leerlingparticipatie hangt nog te veel af van individuen, terwijl het ingebed zou moeten zijn in de school."

STRUCTUREEL INBEDDEN

Het François Vatel vmbo wil leerlingbetrokkenheid structureel inbedden, maar zover zijn ze nog niet. Erwin: "Het hangt nog te veel af van individuen, terwijl het ingebed moet zijn. Er zijn scholen die ons inspireren. Het Grotius in Delft betreft leerlingen

bij sollicitatieprocedures. En zij hebben een goed functionerende leerlingenraad. Wij zoeken een manier waarbij we alle leerlingen kunnen betrekken, niet alleen een selecte groep."

EN HET SCHOOLPLEIN?

En het schoolplein, hoe staat het daar mee? Erwin: "In samenwerking met de gemeente en Voedselbos Mariahoeve leggen we een moestuin aan en maken we het schoolplein rolstoelvriendelijk. Vrijwilligers uit de buurt krijgen toegang tot het schoolplein zodat zij samen met scholieren onderhoud kunnen plegen. De opbrengsten uit de moestuin gaan we gebruiken in de horeca-opleiding. In de volgende fase van het schoolplein gaan we in ieder geval ook weer leerlingen betrekken."

Het François Vatel vmbo maakte gebruik van de inspraakladder van SLO: een onderwijskundig model voor leerlingparticipatie.

AAN DE SLAG:

Wil je meer inspiratie opdoen over motivatie van leerlingen? Bekijk deze lees- en luistertips of ga direct met de instrumenten aan de slag. Een verzameling van deze handige tips en meer vind je op de themapagina op de website van Voortgezet Leren.

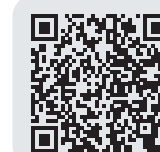
Motivatie-motor

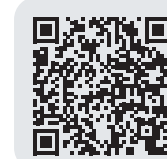
Aflevering podcast: #10

Eigenaarschap van leerlingen stimuleren: een cultuurverandering?

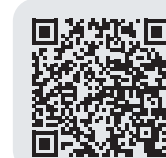
Leidinggeven aan schoolontwikkeling

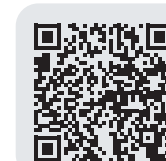
Instrumenten

**Themapagina
Motivatie van leerlingen**

**Motivatietool:
Motivatietool leerlingen**

Motivatie van leerlingen onder de loep

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen in Nederland gemiddeld gezien minder gemotiveerd zijn op school dan hun leeftijdsgenoten in andere landen (OECD, 2016). In de praktijk blijkt dat motivatie ook een vraagstuk is dat op veel scholen in Nederland speelt. Voor de coronatijd was de motivatie van leerlingen al een onderwerp van gesprek, maar nu is merkbaar dat leerlingen door de lockdowns nog moeilijker 'aan te zetten' zijn dan voorheen.

Probleemanalyse Lage motivatie van Nederlandse leerlingen

Nederlands onderzoek laat zien dat de motivatie van leerlingen vanaf de eerste klas van het vo steeds meer daalt in de daaropvolgende jaren (Wijsman e.a., 2018). Dit is op internationaal niveau ook een duidelijke trend en is dus niet uniek voor Nederlandse leerlingen. Maar uit verschillende internationaal vergelijkende onderzoeken van de laatste jaren blijkt dat Nederlandse leerlingen gemiddeld gezien ook minder gemotiveerd zijn ten opzichte van leerlingen in andere landen.

Uit het PISA-onderzoek van 2015 komt naar voren dat Nederlandse leerlingen relatief laag scoren voor plezier in leren als het gaat om vakken als biologie en natuur- en scheikunde. De score voor instrumentele motivatie (gericht op prestaties) voor deze vakken ligt bij Nederlandse leerlingen ook onder het gemiddelde. Nederlandse leerlingen zijn minder bereid hun best te doen voor school dan hun leeftijdsgenoten in het buitenland.

Deel I: analyse

In dit onderdeel wordt vanuit verschillende perspectieven naar de motivatie van leerlingen gekeken. Hierbij is gebruik gemaakt van bronnen uit onderzoek, internationale ervaringen en kennis, en voorbeelden uit andere sectoren zoals het hoger onderwijs.

Motivatie van leerlingen

Zelf-Determinatie Theorie

De meeste theorieën en onderzoeken over motivatie van leerlingen zijn gebaseerd op de Zelf-Determinatie Theorie (Deci & Ryan, 2000). Hier ligt aan ten grondslag dat de mens van nature geneigd is te willen leren en zich te ontwikkelen. De natuurlijke motivatie om te leren en je te ontwikkelen zou zonder de juiste omstandigheden onvoldoende tot uiting kunnen komen. Volgens deze theorie wordt de intrinsieke motivatie van leerlingen tussen de twaalf en achttien jaar voor een groot deel bepaald door de mate waarin omgevingen in het voortgezet onderwijs tegemoetkomen aan hun behoefte aan autonomie, verbondenheid en competentie. Dit worden ook wel de drie psychologische basisbehoeften genoemd. Het tegemoetkomen aan deze drie psychologische basisbehoeften wordt gezien als essentieel voor intrinsieke motivatie en welbevinden.

De werking van motivatie

Er is veel geschreven over motivatie. Wat drijft mensen om de dingen te doen die ze doen? En ook de motivatie van leerlingen is een veelbesproken thema. Motivatie is een belangrijke 'stuwende kracht' achter het gedrag van mensen. Gemotiveerd gedrag is te herkennen aan de doelgerichtheid, intensiteit en volharding waarmee iets wordt gedaan. Motivatie is een bron van energie van gedrag. Volgens meerdere theorieën begint het leren pas echt met intrinsieke motivatie. De leerling voert een taak uit omdat zij dat zelf wil en behaalt op die manier goede leerprestaties. Maar het is bekend dat het ook andersom kan werken. Een leerling raakt gemotiveerd door het behalen van goede leerprestaties en successen. Zo bevorderen prestaties, eigenaarschap en zelfregulatie ook weer de motivatie.

Dat motivatie een belangrijke rol speelt als het gaat om het (toekomstige) welbevinden en succes van

een leerling blijkt uit meerdere onderzoeken. Zo is aangetoond dat de mate van motivatie tijdens de kindertijd een belangrijke voorspeller is voor de gezondheid en het werkende leven van volwassenen. Uit sommige onderzoeken blijkt dat de mate van motivatie van een leerling meer zegt over succes op latere leeftijd dan het behalen van cijfers dat doet.

Verskillende soorten motivatie

Intrinsieke motivatie

Leerlingen die intrinsiek gemotiveerd zijn, werken aan school omdat ze het leuk vinden en het ze plezier en voldoening geeft. Ze leren omdat ze het zelf willen en hoeven niet aan het werk te worden gezet door middel van de inzet van externe factoren. Internationaal onderzoek bij studenten op de universiteit toont aan dat intrinsieke motivatie meer bijdraagt aan leerprestaties dan extrinsieke motivatie. Intrinsiek gemotiveerde studenten gebruiken meer effectieve leerstrategieën, vinden het leuk om aan uitdagende taken te werken, hebben meer plezier in hun lessen en laten een aanhoudende betrokkenheid bij hun studie zien. Intrinsieke motivatie wordt gevoed door de drie psychologische basisbehoeften van Deci en Ryan: autonomie, verbondenheid en competentie. Als een leeromgeving aan deze behoeften voldoet, zorgt dit voor optimale omstandigheden waar intrinsieke motivatie in kan groeien.

Geïdentificeerde motivatie

Geïdentificeerde motivatie is een vorm van motivatie die lijkt op intrinsieke motivatie. Leerlingen hebben bijvoorbeeld van hun ouders vaak gehoord dat school belangrijk is, dus nemen ze dit over en gaan ze het zelf doorleven. Er is geen directe dwang of beloning en toch voelen ze zich gemotiveerd. Ze hebben een externe factor (mening van ouders/omgeving) geïnternaliseerd. Geïdentificeerde motivatie kan gezien worden als een vorm die tussen intrinsieke en extrinsieke motivatie in ligt.

Extrinsieke motivatie

Leerlingen die extern gemotiveerd zijn, leren voor school omdat dit van ze wordt verwacht. Ze laten bepaald gedrag zien omdat er een beloning tegenover staat, zoals een cijfer voor een toets. Ze zijn gemotiveerd om te leren voor een toets omdat ze graag

een hoog cijfer willen halen. De leerling heeft geleerd dat dit het doel is en voert een taak uit omdat dit nodig is om dit doel te bereiken. De leerling is dan extrinsiek gemotiveerd om zijn of haar best te doen voor school. Dit wordt ook wel instrumentele motivatie genoemd. Het kan ook zijn dat leerlingen hun best doen voor school om negatieve gevolgen te vermijden. Ze gedragen zich op een bepaalde manier om straf of lage cijfers te voorkomen. Dit is ook extrinsieke motivatie.

Amotivatie

Amotivatie wordt gezien bij leerlingen die niet weten waarom ze aan school moeten werken. Of die niet zien hoe ze een taak tot uitvoering moeten brengen. Er ligt een afstand tussen het gedrag en een bepaalde uitkomst en de leerling weet niet hoe hij deze afstand kan overbruggen. Dit resulteert vaak in onverschillig gedrag. De drie pijlers autonomie, verbondenheid en competentie die motivatie bevorderen, worden niet aangesproken. Bij studenten op de universiteit die een burn-out krijgen en uitvallen, wordt er vaak een verband gelegd met amotivatie.

De mate van motivatie tijdens de kindertijd is een belangrijke voorspeller voor de gezondheid en het werkende leven van volwassenen.

Mogelijke oorzaken van verminderde motivatie van Nederlandse leerlingen

Uit meerdere onderzoeken komt de afgelopen jaren naar voren dat Nederlandse leerlingen over het algemeen minder gemotiveerd zijn dan hun leeftijdsgenoten in het buitenland. In het PISA-onderzoek onder 15-jarigen van de OECD (2016) is bijvoorbeeld te zien dat Nederlandse leerlingen laag scoren op de 'Index enjoyment of learning science'. Ook de score voor instrumentele motivatie voor Science is bij Nederlandse leerlingen lager dan gemiddeld in de OECD-landen. Uit het PISA-rapport van 2018 bleek dat Nederlandse kinderen een opvallend lage leesmotivatie hebben. En ook bij wiskunde komt naar voren dat in Nederland meer dan de helft van de leerlingen niet geïnteresseerd is in het vak.

Een rapport met aanvullende PISA-uitkomsten laat zien dat Nederland laag staat in de 'Index of achievement motivation'. De score wordt voor een groot deel bepaald doordat maar 30% van de Nederlandse leerlingen het eens is met de stelling 'I want to be one of the best students in my class'. Hier gaat het om leerlingen die gedreven worden door het behalen van prestaties en graag willen uitblinken. Instrumentele en achievement motivatie zijn vormen van extrinsieke motivatie die in werking treden als een leerling zijn of haar best doet om een bepaald doel te behalen: een hoog cijfer of het vooruitzicht van een succesvolle carrière. Leerlingen uit andere landen lijken een stuk competitiever te zijn en meer gedreven te zijn door deze vormen van motivatie.

In het PISA-rapport (2018) dat ingaat op welbevinden bij Nederlandse leerlingen, is te zien dat taakmotivatie bij Nederlandse leerlingen laag is. Taakmotivatie wordt omschreven als 'interesse van het kind in een bepaald schoolonderwerp'. Leerlingen in veel andere landen scoren hier hoger op. "Nederland scoort hierin vergeleken met de zes vergelijkingslanden niet alleen het laagst, maar ook significant onder het OESO-gemiddelde," aldus het rapport.

Leerlingen in Nederland scoren over het algemeen op allerlei verschillende vormen van motivatie dus lager dan leerlingen in andere landen. In dit onderdeel van de analyse worden verschillende perspectieven belicht

om erachter te komen hoe het kan dat Nederlandse leerlingen internationaal gezien minder gemotiveerd lijken te zijn.

Toenemende druk door toetsen, cijfers en huiswerk

Uit een onderzoek van Trimbos naar het mentaal welbevinden van jongeren in Nederland blijkt dat scholieren veel druk voelen door toetsen, huiswerk en het moeten halen van goede cijfers. Een groot deel van de bevroegde scholieren (40%) ervaart behoorlijk wat druk om te presteren. Vooral het gewicht of belang dat een toets met zich meebrengt, kan zorgen voor stress voor toetsen. En daarnaast geldt ook: hoe meer tijd leerlingen aan huiswerk besteden, hoe meer stress ze ervaren. In een infographic over toetscultuur van het LAKS uit 2022 is te zien wat voor effect toetsen kunnen hebben op leerlingen. Bijna een derde van de leerlingen geeft aan 'zich ongemotiveerd en paniekerig te voelen en gefrustreerd te zijn' rondom toetsmomenten. En ruim driekwart van de leerlingen ervaart stress en druk bij toetsen. Weinig leerlingen voelen zich zelfverzekerd en maar 25% is gemotiveerd om de toets te maken. Uit ditzelfde onderzoek van het LAKS blijkt dat bij de meeste leerlingen veel druk vanuit henzelf komt als het gaat om toetsen. De druk vanuit school en hun docenten is ook groot. De druk die wordt ervaren vanuit hun ouders, vrienden en medeleerlingen is minder sterk.

Uit recent HBSC-onderzoek naar gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland wordt duidelijk dat het percentage jongeren dat druk door schoolwerk ervaart tussen 2001 en 2021 is verdrievoudigd. Het percentage Nederlandse jongeren dat druk door schoolwerk ervaart, is ook toegegroeid naar het internationale gemiddelde, terwijl het in eerdere jaren lager was. Nederlandse jongeren hadden juist jarenlang weinig last van druk van school in vergelijking met jongeren in andere westerse landen. Het is opvallend dat dit de laatste jaren specifiek in Nederland stijgt.

Maatschappelijke trend

De onderzoekers die werkten aan het HBSC-onderzoek zien dat de stijging in de ervaren druk door schoolwerk waarschijnlijk te maken heeft met een trend die groeiende is in de Nederlandse maatschappij. Ze constateren dat er steeds meer waarde wordt gehecht aan het behalen van een - wat wordt gezien als een - zo hoog mogelijk

schoolniveau en het zo goed mogelijk presteren op school. Ook scholieren zelf zien dit als een oorzaak van de druk die zij ervaren. 40% van de bevroagde scholieren (2021) geeft aan dat presteren in onze samenleving belangrijk is. De nadruk op het halen van hoge cijfers is sterk. Het valt onder andere op dat ouders steeds meer geld besteden aan bijles en examentraining voor hun kinderen. Dat leerlingen rondom toetsmomenten vooral veel druk vanuit zichzelf ervaren, sluit ook aan op deze maatschappelijke trend. In onze in toenemende mate individualistische samenleving wordt het niet behalen van een bepaalde standaard als een persoonlijk probleem gezien. Er is een beweging te zien richting 'een maatschappij die steeds meer competitief, materialistisch en individualistisch van aard lijkt te zijn' (Curran & Hill, 2019). De schoolcultuur in Nederland is hierin mee veranderd.

Inzoomend is te zien wat voor effect deze trend kan hebben op de motivatie van leerlingen. De nadruk ligt zo sterk op scoren en presteren dat er weinig ruimte over is voor plezier en vrijheid in leren. Dit is geen goede voedingsbodem voor intrinsieke motivatie. Daarbij is het ook voor extrinsiek gemotiveerde leerlingen een uitdaging om te kunnen omgaan met de competitiedrang. Het LAKS deed in 2020 onderzoek naar prestatiedruk, waarbij diepte-interviews werden gehouden met leerlingen. Hieruit kwam onder andere naar voren dat een slecht cijfer voor een toets zeer demotiverend kan

werken. Dit is helemaal het geval als leerlingen naar hun idee erg hun best hebben gedaan. 'Heel hard werken en dan geen of een slecht resultaat behalen. Dat is echt demotiverend.' (LAKS, 2020). Hier is een voorbeeld te zien van het ontstaan van amotivatie. De leerling heeft hard gewerkt om een bepaald doel te behalen, maar krijgt een slecht cijfer. Het gevolg is dat de leerling niet langer ziet wat er gedaan moet worden om het gewenste resultaat te behalen. Als dit vaak voorkomt, ontstaat een soort disconnectie of apathie.

In veel westerse landen is te zien dat emotioneel welbevinden onder jongeren afneemt. Jongeren ervaren meer zorgen over de toekomst. Ontwikkelingen zoals corona, klimaatverandering en de groei van het gebruik van technologie dragen daaraan bij. Waarschijnlijk is deze generatie jongeren de eerste generatie die het in meerdere opzichten minder goed heeft dan hun ouders. Welke invloed deze trend heeft op leerlingen in verschillende landen als het gaat om hun motivatie en de druk die ze ervaren door school is (nog) moeilijk te zeggen. Er is geen of weinig recent en vergelijkend onderzoek gedaan naar motivatie, prestatiedruk en welbevinden en hoe dat zich tot elkaar verhoudt in verschillende (westerse) landen. Dus ook of jongeren in Nederland sterker reageren op de afname van welbevinden dan scholieren in andere landen is onbekend.

Motivatie en welbevinden

De prestatiedruk die in toenemende mate wordt ervaren, heeft een effect op het welbevinden van jongeren. De concepten 'motivatie voor school' en 'welbevinden van leerlingen' zijn sterk verbonden aan elkaar. Hoe beter een leerling in zijn vel zit, hoe groter de kans dat hij gemotiveerd is om te leren. Dit werkt ook andersom. Een leerling die niet gemotiveerd is zal over het algemeen sneller stress ervaren en zich minder goed voelen op school.

40% van de bevroagde scholieren (2021) geeft aan dat presteren in onze samenleving belangrijk is.

Amotivatie wordt sterk gerelateerd aan stress, minder zelfvertrouwen en lagere prestaties bij leerlingen. Bij studenten kan amotivatie een voorspeller zijn voor meer stress, minder aanpassingsvermogen tijdens hun studie en een groter risico op psychische problemen. Tegelijkertijd zijn gemotiveerde leerlingen vaker tevreden en scoren zij beter op welbevinden. Uit onderzoek onder studenten blijkt dat intrinsieke motivatie zorgt voor minder stress en meer zelfvertrouwen.

Indeling schooltypen

In Nederland worden leerlingen op 12-jarige leeftijd ingedeeld op schooltype vmbo, havo of vwo. Daarbinnen zijn er nog allerlei stromingen zoals de theoretische leerweg binnen het vmbo en het gymnasium binnen het vwo. In Nederland vindt deze indeling in vergelijking met andere landen op relatief vroege leeftijd plaats. Tussen de schooltypen lijken ook steeds stevigere grenzen te komen. De laatste jaren neemt het aantal brede scholen af en komen er steeds meer categorale scholen voor in de plaats. De indeling van leerlingen naar schooltype veroorzaakt druk. Het aantal leerlingen dat op de havo of het vwo zit is de afgelopen tien jaar toegenomen. Er is sprake van een 'opwaartse druk'. Inmiddels zit 51% van de Nederlandse jongeren op de havo of het vwo. En de helft van de Nederlandse jongeren studeert in het hoger

onderwijs. Het aantal jongeren dat geschikt is voor dit schooltype, cognitief gezien, is maximaal zo'n 30% van de jongeren onder gunstige sociale omstandigheden. Dit zou erop wijzen dat het ongeveer 20% van de scholieren meer moeite kost om mee te komen in het schooltype waarin ze zich bevinden. Er zijn ook trends gaande van leerlingen die starten op het vwo of de havo, maar die er uiteindelijk voor kiezen om naar het mbo te gaan. In 2023 waren er opvallend veel havo- en vwo-leerlingen die naar het mbo gingen. Het aantal havisten dat zonder diploma naar het mbo gaat, is met 46% gestegen in de afgelopen twee jaar. Er is zelfs een speciaal programma op het mbo voor ingericht. Ook in dit programma valt het op dat er leerlingen meedoen die druk hebben ervaren om de havo te doen; terwijl dit toch niet bleek te passen. Er is recent onderzoek gedaan (2022) naar het effect van het plaatsen van zogeheten 'grensgevallen' in een cognitief meer uitdagend schooltype dan waarschijnlijk passend was. Bij deze leerlingen wordt gezien dat hun *academic self-concept* lager is. Ze vergelijken zichzelf mogelijk met klasgenoten en krijgen daarbij een lager zelfbeeld van wat ze cognitief gezien aankunnen. Het is bekend uit onderzoek dat het zelfbeeld sterk verband houdt met motivatie voor school. Beredeneerd vanuit de zelf-determinatie theorie is het duidelijk dat dit invloed heeft op het gevoel van competentie van een leerling. De leerling krijgt het idee dat zij het schoolwerk

Het is bekend uit onderzoek dat het zelfbeeld sterk verband houdt met motivatie voor school.

niet aankan in vergelijking met anderen en krijgt hierdoor minder zelfvertrouwen. Een lager zelfbeeld leidt tot minder motivatie.

Vroege selectie, zoals in Nederland gebeurt, kan makkelijker leiden tot het verkeerd plaatsen van een leerling in een schooltype. Op 12-jarige leeftijd kan een kind zich nog allerlei kanten op ontwikkelen. In een rapport van de OECD uit 2016 waarin het Nederlandse schoolsysteem en de verminderde motivatie van leerlingen aan bod komt, wordt dit benadrukt. In dit rapport wordt ervoor gewaarschuwd dat dit systeem ertoe kan leiden dat de talenten van een leerling onbenut blijven. Ook in een recent rapport van de OESO (2023) komt naar voren dat het keuzeprocess van leerlingen in Nederland niet goed werkt en dat de vroege selectie daar een oorzaak van is. Zij concluderen dat met het huidige onderwijssysteem in Nederland het niet lukt om leerlingen daar te plaatsen waar hun potentieel het beste tot zijn recht kan komen. Als het onderwijs niet aansluit bij de interesses en competentie van een leerling, raakt hij of zij al gauw minder gemotiveerd. Ook het idee dat er in de Nederlandse samenleving bestaat dat de schooltypen ingedeeld worden in 'lagere' of 'hogere' niveaus speelt hierbij een rol. De werking van de prestatiegerichte maatschappij wordt ook hier weer duidelijk. De nadruk op prestatie en hoger en lager worden sterk verbonden aan schooltypen. Het indelen in een 'laag' niveau is dan vergelijkbaar met een soort persoonlijk falen en de boodschap dat het slagen in de maatschappij al niet gaat lukken. Ook dit leidt tot een lager zelfbeeld en vermindert de motivatie om te leren.

Kwaliteit van lessen

Een andere factor om naar te kijken als het gaat om de motivatie van leerlingen om te leren, is hoe zij de lessen op school ervaren. De LAKS-monitor van 2020 laat zien dat 40% van de bevroagde leerlingen ontevreden is over bijvoorbeeld de aansluiting op de actualiteit van de lessen, de afwisseling in lesactiviteiten en de hoeveelheid praktijk in de lessen. Daarnaast geven leerlingen aan vaak niet te weten waarom ze iets moeten leren.

Uit de Staat van het Onderwijs van 2023 blijkt ook dat leraren niet altijd expliciet laten merken dat ze hoge verwachtingen hebben van hun leerlingen. Ze maken niet duidelijk dat leerlingen goed kunnen zijn in hun vak. Het is bekend dat hoge verwachtingen kunnen leiden tot betere prestaties. Als het gaat over motivatie komt dit ook naar voren in de LAKS-monitor; hieruit blijkt dat leerlingen het minst positief zijn over de mate waarin docenten hen motiveren om hun best te doen. Havisten zijn hier het minst tevreden over. De verwachting van leraren blijkt een belangrijke motiverende factor te zijn. De erkenning van anderen dat je je best doet, is motiverend (LAKS, 2020).

Verder heerst er in Nederland relatief vaak wanorde in de klas. In 2016 bleek dat van de 35 onderzochte landen Nederland het laagste scoorde op het punt van discipline (OESO). In dit rapport wordt ook aangehaald hoe belangrijk rust en orde in lokalen is voor de motivatie van leerlingen.

STRATEGIEËN OM LEERLINGEN TE MOTIVEREN

In het vorige gedeelte van deze analyse is omschreven welke mogelijke oorzaken er zijn voor een lage motivatie van leerlingen in Nederland. Daarop voortbouwend volgt er in dit onderdeel een omschrijving van strategieën die op scholen zouden kunnen worden ingezet om de motivatie van leerlingen te verhogen en/of om de juiste voorwaarden hiervoor te creëren. Als basis voor deze strategieën worden de drie basisbehoeften van Deci en Ryan gebruikt: autonomie, verbondenheid en competentie.

Druk verminderen

Leerlingen ervaren veel druk op school en dit beïnvloedt hun algemene welbevinden negatief. De druk wordt vooral sterk gevoeld rondom toetsen en huiswerk. Welbevinden van leerlingen en motivatie zijn sterk aan elkaar verbonden. Het wegnemen of verminderen van het gevoel van druk, het doen toenemen van welbevinden en het gevoel van autonomie, bieden mogelijk ruimte voor meer (duurzaam) gemotiveerde leerlingen. Motivatie en welbevinden van leerlingen zijn complexe concepten en het is niet gezegd dat het verminderen van druk gelijk meer gemotiveerde leerlingen oplevert. Maar het zou wel een stap kunnen zijn om een cultuur

te creëren waarin leerlingen meer lucht en ruimte ervaren. De verwachting is dat binnen een dergelijke cultuur leerlingen beter in hun vel zitten en dat dit in een goede voedingsbodem is voor verhoogde en blijvende motivatie.

Minder en anders toetsen

Een maatregel die scholen kunnen nemen om druk bij leerlingen weg te nemen, is minder toetsen. Dus minder vaak toetsen inplannen door het schooljaar heen en zorgen voor minder volle toetsweken. Ook moet er gekeken worden naar de manier waarop getoetst wordt. Zo kan formatieve evaluatie helpen

Welbevinden van leerlingen en motivatie zijn sterk aan elkaar verbonden.

STRATEGIEËN OM LEERLINGEN TE MOTIVEREN

om de leerling meer inzicht te geven in de eigen voortgang en daardoor het gevoel van autonomie vergroten. Bij formatief handelen ligt de nadruk op wat een individuele leerling zelf kan doen om te leren en de lesstof te beheersen. Er wordt regelmatig feedback gegeven en bijgesteld zodat de leerling in staat wordt gesteld een specifiek doel te behalen met kleine inzichtelijke stappen. Uit onderzoek van LAKS blijkt dat het krijgen van inzicht in waar je als leerling naartoe werkt in overzichtelijke stappen drukverlagend kan werken. Dit overzicht krijgen leerlingen als ze worden geholpen in het maken van een planning van wat ze wanneer en waarom moeten leren.

Ten slotte is het ook belangrijk om te letten op de manier waarop er over toetsen wordt gecommuniceerd naar leerlingen toe. Hoe meer de leraar benadrukt hoe belangrijk een toets is, en dat alles van dat ene moment afhangt, hoe meer stress en druk dit veroorzaakt bij leerlingen. Het helpen van individuele leerlingen met de planning van schoolwerk en het aanbieden van maatwerk, geeft leerlingen vertrouwen. Vertrouwen leidt tot een gevoel van competentie en autonomie en uiteindelijk een verhoogde motivatie.

Huiswerk

Een andere manier om de druk te verminderen is het beperken van de hoeveelheid huiswerk. Een grote stressfactor voor leerlingen blijkt de tijd te zijn die zij aan huiswerk moeten besteden. Het is belangrijk en helpend hierin mee te nemen dat het niet zo zeer gaat om de kwantiteit als wel om de kwaliteit van het huiswerk. Huiswerk blijkt meer effect te hebben als er een duidelijk doel wordt meegegeven waardoor leerlingen ook weten wat ze eraan hebben. Zo kan er met minder, maar kwalitatief goed huiswerk, meer bereikt worden: een beter gemotiveerde leerling en een betere leeropbrengst.

Ontkokering schooltypen

Minder scherpe grenzen tussen de verschillende schooltypen kunnen helpen om druk bij leerlingen weg te nemen. Een maatregel die hierin effectief kan

zijn is het invoeren van brede brugklassen, waarbij leerlingen nog niet worden ingedeeld naar schooltypen maar allemaal bij elkaar les krijgen voor een, twee of drie jaar. De meeste leerlingen presteren uiteindelijk beter als ze in een meerjarige brede brugklas zitten. Zwak presterende leerlingen lijken zich vaker 'op te trekken' aan beter presterende leerlingen. Het kan een motiverende werking hebben als leerlingen zich in een heterogene leeromgeving bevinden. Ze hebben (nog) niet of minder te maken met het label 'hoger' of 'lager' en ervaren daardoor mogelijk minder druk om te moeten presteren op een bepaald niveau.

Een andere maatregel die in dit kader ook effectief kan zijn is anders communiceren op scholen over de verschillende schooltypen. Het spreken van hoger of lager en sterk en zwak kan een demotiverende uitwerking hebben op leerlingen in de schooltypen die als lager worden bestempeld. Daarnaast kunnen leerlingen in de theoretisch georiënteerde schooltypen – die als hoger worden beoordeeld – juist meer druk ervaren om te presteren, wat ook weer een negatieve invloed op de motivatie kan hebben.

Aandacht voor stress en welbevinden

Een aanpak met meer begeleiding voor leerlingen bij stress, gericht op het versterken van hun sociaal-emotionele ontwikkeling, kan helpen om druk te verminderen en welbevinden te vergroten. Leerlingen helpen om meer inzicht te krijgen in het reguleren van hun eigen emoties en het omgaan met stress kunnen bijdragen aan een meer ontspannen leeromgeving. Op deze manier kunnen de juiste omstandigheden worden gecreëerd, waarbij ruimte ontstaat voor de leerling om zich gemotiveerd te voelen. Zo kan er gewerkt worden aan het versterken van het zelfbewustzijn, zelfmanagement en verantwoorde besluitvorming van de leerling.

Welke aanpak hierbij het beste werkt, is schoolafhankelijk. Het is daarom aan te raden om een dergelijk programma te ontwikkelen in samenspraak

STRATEGIEËN OM LEERLINGEN TE MOTIVEREN

met leerlingen en leraren. Er zijn meta-analyses bekend waarbij positieve effecten van programma's voor het verbeteren van welbevinden werden vastgesteld bij leerlingen. In het verlengde hiervan zou op scholen ook meer ingespeeld kunnen worden op de rol van de omgeving in de regulatie van emoties van jongeren. Ouders en vrienden hebben veel invloed op de belevingswereld van jongeren en hoe zij omgaan met druk op school. Mentoren kunnen hierin een faciliterende rol spelen. Ze kunnen meer bewustzijn creëren over schoolgerelateerde stress en wat hierin helpend kan zijn door het gesprek aan te gaan met ouders en leerlingen.

Een kanttekening hierbij is dat ondersteuning bij de ontwikkeling van sociaal-emotionele vaardigheden van leerlingen vaak wordt gezien als dé oplossing als het gaat om stress en druk op school. Het is zeker goed om er aandacht voor te hebben, maar een valkuil is om de stress en druk die leerlingen ervaren bij henzelf neer te leggen. Een groot deel van de prestatiedruk, en daarmee mogelijk een verminderde motivatie om te leren, komt voort uit krachten die spelen in de maatschappij en het schoolsysteem waar leerlingen zelf geen directe invloed op hebben. Het meest effectief is een combinatie van beiden: het aanpassen van het systeem waarin de leerling zich bevindt en de manier waarop de leerling zich hierin beweegt.

MAATREGELEN IN DE KLAS

Leerlingen voelen zich niet altijd op de juiste manier uitgedaagd in de les. Er wordt weinig gebruik gemaakt van actualiteiten en leerlingen weten vaak niet waarom ze leren wat ze leren. wwLessen zijn niet altijd voldoende doelgericht en het nut van veel lesstof is onduidelijk. Als er bijvoorbeeld wel met een leerdoel wordt gewerkt, is vaak niet duidelijk hoe de inhoud van de lessen aansluit op dit leerdoel.

Het waarom van het leren

Het hebben van een leerdoel, de lesstof hierop aan laten sluiten en erop reflecteren dragen bij aan het gevoel van competentie van de leerling. Zo kan een leerling doelgericht aan het werk gaan en weten hoe zij van A naar B moet komen. Bovendien is het zo makkelijker om inzicht te krijgen in het leerproces van de leerling. Het gevoel van competentie draagt weer bij aan een verhoogde motivatie om te leren. Een doel waar nu vaak mee wordt gewerkt in lessen is het behalen van een voldoende of een hoog cijfer voor een toets. Zo leren leerlingen om een trucje toe te passen dat ervoor zorgt dat ze een hoog cijfer halen. Dit is niet (intrinsiek) motiverend en zo leert een leerling

niet om de stof daadwerkelijk tot zich te nemen en toe te passen. Het sterker inzetten en integreren van LOB (loopbaanoriëntatie en -begeleiding) kan hierin een positieve bijdrage leveren. Een betere koppeling tussen school, de vervolgopleiding en uiteindelijk een baan bieden zingeving, een duidelijker doel en geven de leerling inzicht in hun eigen leren en proces.

Leerlingen uitdagen

Uit diverse bronnen blijkt dat leerlingen in Nederland vaak niet genoeg worden uitgedaagd op de middelbare school. Leerlingen benutten niet voldoende hun talenten en kunnen niet laten zien wat ze in huis hebben. Hun potentieel wordt niet of onvoldoende benut.

MAATREGELEN IN DE KLAS

Een omgeving die uitdagend is, geeft meer ruimte voor motivatie om te leren. In andere OECD-landen waar leerlingen meer gemotiveerd zijn, worden wel meer extra en verrijkende lessen aangeboden. Leraren zullen dus meer moeten differentiëren in de les en hun leerlingen meer verrijkende stof aan moeten bieden als ze hen meer willen motiveren. Op die manier kunnen individuele leerlingen beter aangesproken worden op hun interesses. Het is belangrijk om dit niet te verwarren met het geven van meer of moeilijkere toetsen aan leerlingen om ze uit te dagen. Een andere valkuil is om in hoger en lager te denken en leerlingen daarin met elkaar te vergelijken en tegen elkaar af te zetten. Oppervlakkig gezien kan het een leerling opleveren die harder gaat lopen, maar uiteindelijk leidt dit tot meer stress en druk. Dan kan het juist averechts werken en leiden tot amotivatatie. Het gaat er vooral om dat ze zich inhoudelijk kunnen ontplooiën en hun talenten kunnen verkennen. De persoonlijke interesses en talenten van leerlingen zijn verschillend en zijn vaak niet te vereenzelvigen met alleen maar theoretisch of praktisch geschoold.

Autonomie

Een andere belangrijke behoefte die samenhangt met het uitdagen van leerlingen en met motivatie op school is autonomie. Autonomie is een van de basisbehoeften uit de theorie van Deci en Ryan. Het gaat erom dat een leerling het gevoel krijgt zelf de regie over het leerproces te kunnen pakken. Het bieden van keuzes aan leerlingen in wat zij wanneer kunnen leren, vergroot het plezier van het leren en biedt meer uitdaging. Dit kan zowel binnen de les als daarbuiten. Leerlingen kunnen binnen de les de keuze krijgen om bijvoorbeeld op verschillende manieren een opdracht uit te voeren. Op schoolniveau kunnen leerlingen worden uitgedaagd om verschillende verrijkende en verdiepende vakken te kiezen die bij hun interesses en vaardigheden passen. Of om minder tijd te besteden aan vakken waar ze minder interesse in hebben. Een gevoel van eigenaarschap van leerlingen, het zelf mogen kiezen, spreekt de autonomie van de leerling aan en vergroot zo de motivatie en plezier in leren.

Een belangrijke kanttekening hierbij is dat het averechts werkt om leerlingen meer keuzevrijheid en autonomie te geven zonder context of structuur. De meeste leerlingen zullen een te grote mate van keuzevrijheid in een keer niet uit zichzelf aankunnen of ontwikkelen. Hier zijn ze immers eerder niet mee in aanraking gekomen en ze zijn dus niet gewend om opeens veel keuzevrijheid te hebben. De leerling moet stelselmatig geholpen worden om leerstrategieën onder de knie te krijgen om met de keuzevrijheid om te kunnen gaan. Bovendien moet er nog steeds een grote mate van structuur en duidelijkheid worden geboden aan leerlingen. Duidelijke leerdoelen, het aanleren van zelfregulerende vaardigheden en inzicht in het eigen leren, zijn hier onmisbare elementen in.

Verwachtingen en vertrouwen

Leerlingen geven aan dat leraren vaak geen hoge verwachtingen van ze hebben. "Leerlingen worden nauwelijks aangespoord meer uit zichzelf te halen en leraren stellen meestal geen hoge eisen", zo staat in een rapport van de Inspectie van het Onderwijs uit 2019.

Als leerlingen het idee krijgen dat er niet zoveel van ze verwacht wordt, werkt dit niet motiverend. Het zou de motivatie om te leren ten goede komen als leraren hoge verwachtingen uitspreken naar hun leerlingen toe. Het gaat erom dat leraren expliciet laten zien dat ze er vertrouwen in hebben dat leerlingen competent zijn om te leren en te groeien. Dus in die zin is het beter om te spreken van 'positieve verwachtingen' in plaats van 'hoge verwachtingen'. Het moet gaan over het leerproces van de leerling en niet over toetsen of cijfers als einddoel. Het is niet de bedoeling om leerlingen onder druk te zetten om hoge cijfers te halen of om te scoren op toetsen. Dit veroorzaakt weer teveel druk om te presteren. Ook moeten de verwachtingen los gezien worden van het schooltype waarin de leerling zich bevindt. Leerlingen met elkaar of met andere schooltypen vergelijken heeft een zeer negatief effect. Voor elke leerling geldt dat positieve verwachtingen en aanmoediging in principe een positief effect heeft op hun zin om te leren. Het gevoel dat je iets kan en competent bent, is een belangrijke voorwaarde om gemotiveerd aan de slag te gaan.

Orde en structuur

Van alle PISA-landen met goed presterende leerlingen scoort Nederlands het laagste op disciplinair klimaat. Dat wil zeggen dat er in de Nederlandse klassen relatief weinig orde heerst en het moeilijk is om leerlingen aan het werk te krijgen. In deze klassen hebben leraren vaak hun handen vol aan orde houden en komen ze minder toe aan het daadwerkelijke les-

geven. Een positief disciplinair klimaat is goed voor de motivatie van leerlingen. Het is dus belangrijk dat er aandacht wordt besteed aan orde en structuur in Nederlandse klassen. Een betere discipline draagt bij aan rust en duidelijkheid. Dit is een cultuur waarin leerlingen beter toekomen aan leren en er ook meer plezier aan beleven. Dit werkt het beste als het beleid schoolbreed wordt ingevoerd en gehandhaafd. De schoolleiding moet hierin de leraren ondersteunen en zorgen dat de regels worden nageleefd.

Deel II: gesprekken op scholen

Hoe gaan leraren en schoolleiders in de praktijk om met de motivatie van leerlingen in hun school? Om een beeld te krijgen van wat er speelt rondom de motivatie van leerlingen zijn er gesprekken gevoerd met vijf schoolleiders en twee leraren.

Verschillende perspectieven op motivatie

Uit de gesprekken met leraren en schoolleiders komt naar voren dat een aantal van hen ervaring heeft met de zelf-determinatie theorie van Deci en Ryan. Zo verwijzen ze met enige regelmaat naar de drie basisprincipes 'autonomie, verbondenheid en competentie' en gebruiken ze deze als referentiekader als het gaat om motivatie van leerlingen. Er wordt gesproken over motivatie als "een open houding hebben, een drive hebben om naar school te gaan, naar school gaan omdat ze (leerlingen) het interessant vinden". Het krijgen van eigenaarschap wordt een paar keer genoemd als een belangrijke voorwaarde voor leerlingen om gemotiveerd te zijn. Het concept eigenaarschap is te herleiden naar een van de pijlers uit de zelf-determinatie theorie: autonomie. Dat gaat over het belang om als leerling zelf invloed en sturing uit te kunnen oefenen op je leerproces.

Daarnaast heerst het perspectief dat niet al het leren vanuit intrinsieke motivatie kan komen. Als dat het geval is, moet de motivatie om te leren en naar school te gaan wel erg uit de leerling zelf komen en dat wordt niet gezien als realistisch. Een groot deel van de motivatie van leerlingen zal voortgestuwd worden door extrinsieke factoren. Al is dat alleen maar omdat het op dit moment nu eenmaal de norm is. School kan niet altijd leuk zijn en leren mag hier en daar ook schuren.

Oorzaken van verminderde motivatie van leerlingen

De schoolleiders en leraren noemen desgevraagd een aantal verschillende redenen waarom leerlingen volgens hen over het algemeen minder gemotiveerd zijn om te leren (in Nederland). Voor leraren en

schoolleiders is het lastig om vergelijkend te kijken naar leerlingen in Nederland en leerlingen in het buitenland. Ze hebben hier weinig zicht op en hebben er uiteraard geen onderzoek naar gedaan. In de gesprekken is het dus vooral gegaan over de (persoonlijke) ervaringen van de leraren en schoolleiders. Er is gekeken naar oorzaken waarom leerlingen in het algemeen op een bepaalde school minder gemotiveerd lijken te zijn.

Autonomie en keuzes maken

Wat veel wordt genoemd, is dat leerlingen te weinig keuzes krijgen en daardoor niet gemotiveerd zijn om te leren. Veel wordt in dit schoolsysteem al voor de leerling bepaald en het ligt van tevoren vast wat een leerling moet gaan leren. Volgens een schoolleider leren we de leerling om mee te draaien in het systeem en "gaan we te veel uit van one size fits all en roosters die alles bepalen." Daarnaast zit "het curriculum overvol".

Hierdoor blijft er voor de leerling geen ruimte over om zelf te kiezen en bepalen hoe ze hun leerproces willen inrichten. De leerling krijgt geen tot weinig autonomie. Een van de leraren geeft aan dat er veel meer ruimte mag zijn voor het geven van autonomie van leerlingen op school. Volgens de zelf-determinatie theorie van Deci en Ryan is autonomie een essentieel onderdeel van de motivatie om te leren.

Prestatiedruk en competitie

De druk om te presteren op school en in de maatschappij in het algemeen wordt aangehaald als een mogelijke oorzaak voor een verminderde motivatie bij leerlingen. Het lijkt erop dat veel ouders druk op hun kinderen leggen om het hoogst haalbare te bereiken. En er zijn enorm veel prikkels bijgekomen in onze maatschappij die de druk op kinderen opvoeren. Dit kost veel energie en ruimte.

Ook zien leraren en schoolleiders dat er op school wordt gewerkt met competitie en onderling vergelijken. Dit gebeurt in de les, maar ook het algehele school-systeem is ingedeeld in 'hoger' en 'lager'. De leerling wordt al vroeg in een bepaald 'niveau' geplaatst zonder daar zelf invloed op of soms begrip van te hebben. Door dit constante vergelijken en de druk om het allerbeste uit jezelf te halen, is er een groep leerlingen die het gevoel krijgt nooit goed genoeg te zijn. Dit heeft invloed op het mentale welbevinden van de leerling. Het gevoel niet competent te zijn, het niet kunnen meekomen met de rest, is demotiverend.

Wat verder wordt genoemd als een oorzaak van verminderde motivatie is het 'aftekenen'. Hiermee wordt bedoeld dat leerlingen gedrag aangeleerd krijgen waarbij ze beloond worden als ze een bepaalde taak behaald hebben. Ze krijgen extra vrije tijd of meer keuzes als ze klaar zijn met hun taak. Zo werken leerlingen naar een beloning toe en lijkt het alsof ze gemotiveerd zijn om een taak te volbrengen. Hierdoor krijg je leerlingen die "door een hoepeltje springen en

binnen de kaders precies weten wat ze moeten doen om het mee te komen. Ze leren een trucje." Dit staat het echte leren en het plezier in leren in de weg.

Verbondenheid

Een schoolleider noemt het gebrek aan verbinding op scholen. De prioriteit ligt volgens hem te veel bij kwalificatie en minder bij verbondenheid, socialisatie en persoonsvorming. Op sommige scholen zijn de naweeën van de coronatijd ook nog merkbaar. De verbondenheid werd een hele tijd niet gevoeld omdat er onderwijs op afstand was. En zoals een van de leraren zegt: "Je verbonden voelen is voorwaardelijk om te kunnen leren". Dit begint zich nu langzaam weer te herstellen. Maar het is duidelijk dat leerlingen zich gezien en gehoord moeten voelen om te kunnen komen tot leren. Het sociale element van school schiet er op veel scholen nog vaak bij in. Er moet al zoveel en programma's van leraren en leerlingen zitten overvol.

STRATEGIEËN OM LEERLINGEN TE MOTIVEREN

Uit de gesprekken met de leraren en schoolleiders kan een aantal strategieën geformuleerd worden om leerlingen meer te motiveren om te leren.

Verwachtingen en groei

Een aantal keer wordt in de gesprekken genoemd dat het helpend is als leraren hun verwachtingen uitspreken tegenover leerlingen. Docenten moeten laten merken dat ze verwachten dat de leerling competent is. Dat werkt motiverend. Er wordt benadrukt dat dit niet moet gebeuren in vergelijking met een ander of andere vormen van onderwijs. Het gaat er meer om dat er gekeken wordt naar de vraag: Hoe kan de leerling groeien ten opzichte van zichzelf? Zo krijgt een leerling de handvatten om zelf regie te pakken over zijn of haar eigen groei- en leerproces. Dit geeft de leerling een gevoel van autonomie. Wat hierin ook belangrijk is, zo vertelt een schoolleider, is de gezamenlijkheid waarin leraar en leerling zich committeren aan het leerproces en de doelen die gesteld worden. Hier komt ook het belang van verbondenheid naar voren. Bovendien kan dit motiverend werken voor leraar én leerling.

Keuzes en eigenaarschap

Wat veel voorbijkomt in de gesprekken is hoe belangrijk het is dat leerlingen keuzes krijgen. Het strakke stramien waarin veel leerlingen nu terechtkomen, waarin alles van tevoren voor ze is vastgelegd, moet meer losgelaten worden. Door leerlingen meer zelf te laten kiezen, krijgen ze een gevoel van eigenaarschap. Een schoolleider geeft aan dat de leerlingen op zijn school veel keuzevrijheid hebben omdat ze met keuzemodules werken. De leerlingen werken veel met elkaar samen en hebben ruimte om zelf besluiten te maken. Zo wordt een leerling meer uitgedaagd om zelf na te denken en dieper te leren. Leerlingen moeten goed begeleid worden in het maken van eigen keuzes. Veel leerlingen hebben dit niet geleerd en zijn gewend aan een bepaalde structuur waarin ze naar cijfers toewerken. Deze schoolleider benadrukt dat het geven van cijfers losgelaten moet worden om deze structuur te doorbreken. Pas dan kan het plezier om te leren terugkomen.

Daarnaast wordt het belang van leerlingparticipatie benadrukt. Daarbij gaat het om het geven van een stem aan de leerling; welke keuzes zouden zij maken in hun onderwijs en in de school? Scholen kunnen hier vorm aan geven door bijvoorbeeld leerlingenpanels op te zetten of door werkvormen te gebruiken waarbij de leerling echt gezien en gehoord wordt. Er moet ook daadwerkelijk iets met de inbreng van de leerling gedaan worden en dit moet ook duidelijk te zien zijn voor de leerling. Dit werkt emanciperend en geeft een gevoel van autonomie.

Nut van het leren

Een andere factor die meespeelt volgens de leraren en schoolleiders waarmee gesprekken zijn gevoerd is 'het nut ervan inzien'. Op de school van een van de schoolleiders wordt veel gewerkt met betekenisvolle opdrachten. Zo krijgen leerlingen meer inzicht in het nut van wat ze leren. Leraren moeten laten zien waarom de leerling iets leert en wat hij of zij er (later) mee kan. Dit helpt de leerling ook om de stappen in het leerproces beter te kunnen zien en dit maakt het leren meer behapbaar. Hierin is belangrijk dat de leerling continu feedback krijgt: wat doe je goed en wat kan er beter en vooral *waarom*? Het werken met subdoelen hoort hier ook bij. Zo is de leerling beter in staat zelf het leerproces bij te stellen. Als een leerling zelf snapt waarom bepaalde stappen gezet moeten worden, heeft het leren meer zin. Het inzicht dat leerlingen hiermee krijgen, geeft ze zelfvertrouwen en een gevoel van competentie. Dit werkt motiverend.

Conclusies

Scholieren in Nederland zijn steeds meer druk gaan ervaren van schoolwerk. Toetsen en cijfers zijn in toenemende mate belangrijk geworden in de Nederlandse maatschappij en leerlingen hebben hier last van. Over het algemeen is bekend dat stress en druk een negatieve invloed hebben op de motivatie van leerlingen. Hoe meer stress een leerling ervaart hoe minder gemotiveerd hij of zij is om te leren.

Het zou de motivatie van leerlingen mogelijk kunnen verhogen als ze minder druk en stress hebben van hun schoolwerk. Dit kan door een omgeving te creëren waar leerlingen meer ruimte voelen om te leren op hun eigen tempo en door ze meer inzicht te geven in hun leerproces, waardoor hun gevoel van competentie en autonomie versterkt wordt. Maatregelen die hierbij horen zijn minder toetsen, anders communiceren over toetsen en toetsen inzetten om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de leerlingen in plaats van als doel op zich. Verder kan het helpen om minder, maar kwalitatief beter huiswerk met een duidelijk doel, te geven.

Een andere factor die verbonden lijkt te zijn met de ervaren druk is het (vroeg) indelen van leerlingen in 'hogere' of 'lagere' schooltypen. Steeds meer leerlingen

gaan naar de havo of het vwo. Waarschijnlijk zijn deze schooltypen niet passend voor al deze leerlingen. Dit veroorzaakt ook druk en stress wat weer niet goed is voor de motivatie. Hierin zou helpend zijn om brede brugklassen in te voeren, zodat leerlingen de druk van het hoger moeten scoren in de eerste periode nog niet zo sterk ervaren. Het werkt over het algemeen ook motiverend voor leerlingen als ze zich - voor bepaalde vakken - kunnen optrekken aan andere leerlingen. Daarnaast gaat er vaak een demotiverende werking uit van het vroeg indelen van leerlingen in een - wat wordt gezien als een - 'lager' niveau.

Een andere manier om de druk op leerlingen te verlagen en mogelijk de motivatie te verhogen, is het aanbieden van programma's om leerlingen te

ondersteunen bij hun sociaal-emotionele ontwikkeling. Het gesprek aangaan over de emoties, de sociale context van de leerling en het zelfregulerend vermogen, hebben een positieve invloed op hun welbevinden. Als scholieren worden ondersteund bij het beter omgaan met stress en druk, ontstaat er weer meer ruimte en plezier om te leren.

Nederlandse lessen bieden relatief weinig uitdaging aan leerlingen en er heerst veel wanorde in de klas. Dit zijn factoren die een demotiverende werking hebben op leerlingen. Door leerlingen meer keuzevrijheid te geven, voelen ze zich meer uitgedaagd en worden ze gesterkt in hun gevoel van autonomie. Deze keuzevrijheid betekent niet dat de leerlingen helemaal losgelaten moeten worden. Leraren moeten in hun lessen een heldere structuur aanbieden met duidelijke leerdoelen en grenzen. Dit zorgt ook voor meer discipline in de klas, waardoor leerlingen meer toekomen aan leren. Dat leraren hierbij positieve verwachtingen uitspreken richting hun leerlingen is belangrijk. Zo voelen leerlingen zich uitgedaagd en competent.

Wetenschappelijk gezien is het lastig om direct een link te leggen tussen prestatiedruk, verminderd welbevinden en lage motivatie van leerlingen op school. Een vergelijking maken op internationaal niveau is extra uitdagend, omdat er zoveel factoren zijn die invloed hebben zoals cultuur, taal en andere schoolsystemen. Het zou interessant zijn om op internationaal niveau te onderzoeken en te vergelijken hoe motivatie en welbevinden met elkaar verbonden zijn. Op die manier ontstaat er mogelijk een helder beeld over de redenen van de lage motivatie van veel leerlingen in Nederland ten opzichte van leerlingen in het buitenland.

Beperkingen

In deze analyse is gebruik gemaakt van bestaand onderzoek en de resultaten zijn naast elkaar gelegd om inzichten te krijgen in bepaalde structuren. Er is dus geen nieuw onderzoek verricht. Dit stuk biedt geen conclusies die wetenschappelijk bewezen zijn, maar onderzoekt mogelijke relaties en verbanden en maakt hierin gebruik van wetenschappelijke inzichten.

Over concepten als welbevinden en motivatie is veel geschreven. Er zijn talloze verschillende stromingen en onderzoeken verschenen in de loop der jaren. Het gaat deze analyse te boven om hiervan een compleet overzicht te geven of om in detail met alle argumenten en redeneringen rekening te houden.

Geraadpleegde bronnen

- Ahmadi, A., Noetel, M., Parker, P., Ryan, R. M., Ntoumanis, N., Reeve, J., Beauchamp, M., Dicke, T., Yeung, A., Ahmadi, M., Bartholomew, K., Chiu, T. K. F., Curran, T., Erturan, G., Flunger, B., Frederick, C., Froiland, J. M., González-Cutre, D., Haerens, L. en Lonsdale, C. (2023). A classification system for teachers' motivational behaviors recommended in self-determination theory interventions. *Journal of Educational Psychology*.
- Boer, M., Van Dorsselaer, S., De Looze, M., De Roos, S., Brons, H., van den Eijnden, R., Monshouwer, K., Huijnk, W., ter Bogt, T., Vollebergh, W., Stevens, G. (2022). Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland. HBSC 2021.
- Elffers, L., van de Werfhorst, H. G., en Fischer, M. M. (2015). De invloed van het verkorten van de heterogene brugperiode op leerprestaties, burgerschap en motivatie: een quasiexperimentele case study. *Pedagogische Studiën*.
- De Jong, A. en Schuurman, T. (2022). Huiswerk effectief inzetten. *Onderwijskennis.nl* (NRO). www.onderwijskennis.nl/node/1758.
- Gastauteur Maatschapwij (2023). Jongeren gaan ten onder aan maatschappelijke druk. Tijd dat we naar hén gaan luisteren. *Jongeren gaan ten onder aan maatschappelijke druk. Tijd dat we naar hén gaan luisteren - MaatschapWij*
- Gonne, N. (2023). Lifting labour supply to tackle tightness in the Netherlands. OECD Economics Department Working Papers, No. 1771, OECD Publishing.
- Hamilton Bailey, T. en Phillips, L.J. (2016). The influence of motivation and adaptation on students' subjective well-being, meaning in life and academic performance. *Higher Education Research & Development*
- HBSC magazine (2022). Jong in de 21ste eeuw. HBSC.
- Hornstra, L., Van den Bergh, L., Denissen, J.J.A., Diepstraten, I., Bakx, A., (2021). Parents' perceptions of secondary school students' motivation and well-being before and during the COVID-19 lockdown: the moderating role of student characteristics. *Journal of Research in Special Educational Needs*.
- Hornstra, L., Weijers, S., Van der Veen, I. en Peetsma, T., (2016). Motiverend lesgeven: Handleiding voor docenten. Universiteit Utrecht, Kohnstamm Instituut en Universiteit van Amsterdam.
- Inspectie van het onderwijs (2023). De staat van ons onderwijs. Inspectie van het onderwijs.
- Inspectie van het onderwijs (2019). Motivatie om te leren: Motiverende kenmerken in het voortgezet Onderwijs. Inspectie van het onderwijs.
- Inspectie van het onderwijs (2021). Technisch rapport Voortgezet Onderwijs: Bovensectoraal onderzoek 16 maanden coronacrisis. Inspectie van het onderwijs.
- Kennisrotonde. (2020). Welke factoren verklaren de door leerlingen ervaren werkdruk in de bovenbouw van het vo? (KR.794). Kennisrotonde
- Kennisrotonde. (2020). Welke factoren verklaren de door leerlingen ervaren werkdruk in de bovenbouw van het vo? (KR.794). Kennisrotonde.
- Kennisrotonde. (2015). Is het waar dat brede brugklassen bijdragen aan de plaatsing van leerlingen op het opleidingsniveau dat het beste past bij hun capaciteiten? (KR 001). Kennisrotonde.

- Kleinjan, M., Pieper, I., Stevens, G., Van de Klundert, N., Rombouts, M., Boer, M., Lammers, J. (2020). Geluk onder Druk? Onderzoek naar het mentaal welbevinden van jongeren in Nederland. Trimbos-instituut.
- Korthals, R., Schils, T., en Borghans, L. (2019). Track placement and the development of cognitive and non-cognitive skills. *Education Economics*.
- Kreutzer, P., (2020). Rapport explorerend kwalitatief onderzoek naar prestatie en druk onder leerlingen op de middelbare school. OneTwentyone Jongerenonderzoek.
- LAKS (2020). LAKS Monitor. LAKS.
- LAKS (2022). Toetscultuur. LAKS.
- Leerling2020. Wat zijn de vier typen motivatie. *Wat zijn de vier typen motivatie? - Leerling 2020*
- Mascareño Lara, M., Kupers, E., De Ruiter, N., Wolthuis, F., (2023). "Iedereen aan het werk!" Betrokkenheid in de klas als collectief proces. Rijksuniversiteit Groningen.
- MBO Today (2023). Meer havo- en vwo-leerlingen kiezen voor mbo. *Meer havo- en vwo-leerlingen kiezen voor mbo - MBO-today*.
- Meelissen, M.R.M., Weijn, L.X.F., & Maassen, N.A.M. (2020). PISA-2018 De verdieping: Het welbevinden van 15-jarigen. Enschede: Universiteit Twente.
- Nederlands Jeugdinstituut (2023). Cijfers over onderwijsprestaties. *Cijfers over onderwijsprestaties | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl)*.
- OECD (2021). Beyond Academic Learning: First Results from the Survey of Social and Emotional Skills, OECD Publishing.
- OECD (2016). Netherlands 2016: Foundations for the Future, Reviews of National Policies for Education, OECD Publishing.
- Paalman-Dijkenga, I., Deen, C., en Van Den Essenburg, M. (2022). Sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling. *Onderwijskennis.nl* (NRO). www.onderwijskennis.nl/node/2500.
- Rücker, J., (2012). The Relationship between Motivation, Perceived Stress and Academic Achievement in Students. University of Twente
- Schwabe, F., Korthals, R. en Schils, T., (2019). Positive social relationships with peers and teachers as moderators of the Big-Fish-Little-Pond Effect. *Learning and Individual Differences*.
- SLO. Motivatie van leerlingen. *Motivatie van leerlingen - SLO*
- Van der Veen, I., Weijers, D., Dikkers, A.L.C., Hornstra, L. en Peetsma, T.T.D., (2014). Een praktijkreviewstudie naar het motiveren van leerlingen met verschillende prestatieniveaus en sociale en etnische achtergrond. Kohnstamm Instituut.
- Van der Vegt, A. (2022). Stap voor stap op weg naar zelfregulatie. *Onderwijskennis.nl* (NRO).
- Van 't Erve, D. (2023). In mbo-klas leert havigist zichzelf kennen. *Aob, In mbo-klas leert havigist zichzelf kennen | De Algemene Onderwijsbond (aob.nl)*.

Aanpak schoolontwikkeling

Schoolontwikkeling is een cyclisch en continu proces, waarbij je verschillende fasen doorloopt. De Aanpak schoolontwikkeling helpt je om aan de slag te gaan met een ontwikkeling op jouw school.

Kennisgedreven werken

Wist je dat dit model je stap voor stap helpt om op een kennisgedreven manier aan de slag te gaan met een schoolontwikkeling? Kennisgedreven werken is een werkwijze waarbij bestaande kennis en ervaringen uit onderzoek en de praktijk worden ingezet om het onderwijs te verbeteren. Gebruik bijvoorbeeld de inzichten en handvatten uit de verkenning 'Motivatatie van leerlingen onder de loep', de ervaringen uit de praktijkverhalen of zet de handige instrumenten uit deze bundel in jouw klas of op jouw school. Wil je meer weten over hoe je kennisgedreven werken kan toepassen in jouw onderwijspraktijk? Ga dan naar de themapagina voortgezetleren.nl/themas/kennisgedreven-werken.

Ga naar de Aanpak schoolontwikkeling voor handige instrumenten en inspiratie bij iedere stap van jullie schoolontwikkeling. Zo maak je van jullie schoolontwikkeling een succes! succes!

